

Psalm 1: Goed is dat je niet doet wat slecht is.

Psalm 1 en Mat. 5: 1-10

Psalm 1 is de opmaat van het boek der psalmen. Ja, hèhè; dat is net zo'n open deur als de eerst regel van de herdichting van Huub Oosterhuis: Goed is dat je niet doet wat slecht is... Maar beide uitspraken zijn minder vanzelfsprekend dan ze lijken.

In het Hebreeuws heten de psalmen Tehilliem, lofliederen. Je zou verwachten dat psalm 1 dan meteen de toon zet, met zoiets als psalm 150: 'Loof God, loof Hem overal...' , een waardig slotakkoord voor een bundel lofliederen. Maar de eerste psalm is helemaal geen loflied, het is eerder een leerdicht. Nou misstaat dat niet in het psalmboek als geheel, er staan heel wat meer leerdichten in, bijvoorbeeld waarin de geschiedenis van het volk wordt gerecapituleerd, hoe ze bevrijd zijn uit de slavernij in Egypte, de tocht door de woestijn, het krijgen van de Thora, de verovering van het land, het achternalopen van andere goed, de bestraffing en het nieuwe begin dat mogelijk blijkt (bijv. psalm 78). En er zijn ook nogal wat psalmen met weer een heel ander karakter: klaagpsalmen, waarin de ik zijn eenzaamheid uitschreeuwt, zijn godverlatenheid, zijn ellende als slachtoffer van vijanden of ziekte, 'God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?' (22). Dan heb je nog boetepsalmen, waarin de ik zijn falen belijdt, onder ogen ziet dat hij niet geleefd heeft naar Gods bedoeling met de mens: 'Wees mij genadig. Ik zie het kwaad dat ik heb aangericht...' (psalm 51). De psalmen waarin het verlangen naar God centraal staat komen al wat dichterbij in de buurt van het genre loflied: 'Zoals een hert reikhalst naar levend water, dorst ik naar God, de levende God.' (42). Dan heb je nog de pelgrimslieder, over de opgang naar Jeruzalem, 'Stad van mijn hart, Jeroesjalajiem...' (122) en de koningsliederen, die het verlangen naar een messiaanse vorst uitzingen, 'Voor kleine mensen is hij bereikbaar...' (72)

Kennelijk valt alles onder de noemer lofliederen. Met al die diversiteit is het dus eigenlijk helemaal niet raar dat de eerste psalm geen loflied is. Er zijn trouwens ook heel wat 'cross-overs', mengvormen: klaagzangen kunnen een onverwachte draai maken en uitlopen op een loflied, een lied over de koning is tegelijk een danklied aan God die die koning gezonden heeft, zoals ook een leerdicht over de geschiedenis van Israël loflied aan God is, die steeds nieuwe begin mogelijk maakt en tegelijk een oproep is Gods wegen te gaan, zich aan zijn Thora te houden.

Dat brengt ons dan terug bij psalm 1, die draait om diezelfde oproep. Met de psalmen begint de derde afdeling van de Hebreeuwse bijbel, na Thora en Profeten. Zo zou je kunnen zeggen dat psalm 1 de samenvatting geeft net alleen van de Thora maar van Thora en Profeten. 'Goed is dat je niet doet wat slecht is...'

Maar wat is dat nou voor samenvatting! Wat een open deur! Daar worden we niet heel veel wijzer van. Het is de weergave van Huub Oosterhuis van het begin van de psalm: niet doen wat slecht is, is (bij Deurloo en Eykman) niet gaan in de raad der boosaardigen. De boosaardigen – oudere vertalingen hebben hier goddelozen – worden hier nader uitgelegd als zondaars, door Huub aangeduid als oplichters, en Ploert en Schender (wat een vondst om zo het door en door slechte weer te geven!). En de spotters worden in de vrije bewerking uitgelegd als onverschilligen, cynici, die hun schouders ophalen en die het kwaad en het lijden in de wereld niets kan schelen. De woorden in het eerste vers van de oorspronkelijke tekst geven iets van een beweging aan: gaan (gaan in de raad van de boosaardigen), staan (staan op de weg van de zondaars), om dan tot stilstand te komen in het zitten samen met de spotters.

Na al de 'niet'-uitspraken in het eerste vers, volgen dan positieve uitspraken in de 2^e strofe: tegenover de boosaardigen, zondaars en spotters (dan wel de oplichters en Ploert en Schender) staat degene die de goede woorden van de Thora overweegt en wil. Het mediteren waar de vertaling van Deurloo en Eykman het over heeft, en het voor je uitzeggen van de woorden bij Oosterhuis, doen denken aan de Talmoed-scholen, die u misschien kent uit films over het orthodoxe Jodendom: een lokaal vol jongens en mannen (ja, altijd alleen mannen), die de teksten uit de eerste vijf boeken van de Bijbel prevelen en met elkaar en met de leraar bediscussiëren, inclusief alle commentaren die vroegere rabbijnen daarop gegeven hebben, en dat de godganse dag lang. In theorie is het een prachtige gedachte van de moderne staat Israël dat de bijdrage die deze mannen in hun Talmoedscholen leveren aan het behoud van de staat en/of het volk, minstens zo groot is als de verdediging door het leger, en dat zij daarom vrijgesteld zouden mogen worden van de dienstplicht. Dat anderen dan in hun plaats het fysieke risico moesten lopen is pijnlijk, maar een noodzakelijk kwaad. De gedachte is nog steeds mooi, inclusief die pijnlijke bijkomstigheid, maar hij is besmet geraakt, vervuild en heeft zichzelf in mijn ogen zelfs om zeep geholpen door de rol die ultra-orthodoxen spelen in de huidige staat Israël en hun meedogenloze ontkenning van ook maar enig recht van de Palestijnse bewoners van het land, die daar al generaties lang, soms al eeuwenlang, wonen. Het is maar goed dat Oosterhuis iets aan het overwegen heeft toegevoegd: 'Goed is dat je goede woorden overweegt en wil.' Vanzelfsprekend kan het niet zo zijn dat het overwegen van die goede woorden slechts een intellectuele oefening is. Je moet ze willen. Het is, of zou moeten zijn, een weg om te gaan. Dat is vaak niet een keurig uitgestippelde weg, met richtingborden en een duidelijk aangegeven bermstreep, waar je beter niet overheen kan. Het is eerder een weg die je al gaande zelf maakt. Er zullen soms verkeerde afslagen zijn, omwegen, misschien zul je op je schreden moeten terugkeren. Het goede willen doen, is vaak niet een keuze die kristalhelder is, je zal al zoekend die weg moeten vinden in de dilemma's die het leven je stelt, zonder dat je alle

consequenties van je keuzes overziet. Niet doen wat slecht is, lijkt in dat opzicht wat duidelijker, meestal heb je dat wel in de gaten, wat slecht is.

Anders dan de oorspronkelijke psalm, maar wel geheel in de lijn daarvan, geeft Oosterhuis al een aanzet van waar het om gaat met het goede doen. Hij geeft de kortste samenvatting van de Thora: Heb je naaste lief, die is als jij. En niet alleen de naaste als degenen die in jouw bubbel horen, maar de vluchteling, de arme. 'Die is als jij' is een oproep tot empathie: besef dat degene die jou vreemd zijn, met wie je misschien geen klik hebt, in principe dezelfde behoeften en verlangens hebben als jij. Dezelfde basisbehoeften van voedsel, onderdak, veiligheid, en ook dezelfde behoefte om gezien te worden, erkend in hun menselijke waardigheid, hun streven naar autonomie en geluk. Dat is al zo concreet als je het zelf wilt maken.

Wie daarop gericht is, wordt dan vergeleken met een boom aan stromen levend water. Wat klinkt daar niet allemaal in mee? De paradijstuin uit Genesis 2 (het tweede scheppingsverhaal), waar in Eden een rivier ontspringt die de tuin bevoeit en waar bomen groeien met heerlijke vruchten. Of je kunt erin horen hoe Jezus in het gesprek met de Samaritaanse vrouw zichzelf benoemt als degene die levend water kan geven (Joh. 4: 10). Of de boom die volgens het boek Openbaring in het nieuwe Jeruzalem staat aan de rivier met water dat leven geeft, een boom die twaalf keer per jaar vrucht draagt (Openb. 22: 1-2).

Daar pas klinkt in de Oosterhuis-bewerking het zinnetje waar de oorspronkelijke psalm 1 mee begint: Gezegend ben je. Daarin eechoot de refreinzin van de zaligsprekingen uit de Bergrede in het evangeliën van Matteüs. Ook die zijn een korte samenvatting van wat we onder Thora kunnen verstaan. Ze beginnen met hetzelfde woord als psalm 1: Zalig, welzalig (Pieter Oussoren), gelukkig, gezegend. Het Griekse *makarios* dat het evangelie gebruikt, is een vertaling van het Hebreeuwse *asjré*. Ook hier wordt degene die de Thora doet geluk gewenst, gelukkig (of zalig) genoemd. Ik las ergens de omschrijving: Je mag van geluk spreken. Mooi, omdat daarmee niet gezegd is dat de persoon in kwestie zich ook echt gelukkig voelt.

Net als bij de psalm zijn we niet direct overtuigd van het waarheidsgehalte van die gelukwensen of zaligverklaringen. Armen en treurenden gelukkig verklaren? Behoorlijk wrang! Het is toch veel realistischer om te zeggen:

Gelukkig de rijke, en wie beschikken over kennis en macht,
want zij zitten goed.

Gelukkig de onverschilligen,
want zij hoeven nergens over getroost te worden.

Gelukkig de brutalen,
want zij hebben de halve wereld.

Gelukkig wie geloven in het recht van de sterkste,

want zij krijgen meestal gelijk.

En ga zo maar door, verzin er uw eigen varianten maar bij.

Was Jezus een dromer, al net zo onrealistisch als de dichter van psalm 1? Want we weten toch al te goed dat het de mensen die zich inspannen om het goede te doen en hun naaste lief te hebben, lang niet altijd goed gaat, dat lang niet alles lukt wat zij doen, dat heel wat pogingen vruchteloos blijven.

En toch...

In de rest van de Bergrede geeft Jezus radicale interpretaties van de Thora, en concrete aanwijzingen en suggesties voor barmhartigheid, zuiverheid van hart, het stichten van vrede, het doen van gerechtigheid. Een 'theopolitiek van kleine stappen,' noemde de Joodse bijbelgeleerde Pinchas Lapide de handelwijze die Jezus hier aanbeveelt. Theopolitiek: een houding en daden die het koninkrijk van God dichterbij brengen, die dat koninkrijk waarmaakt, soms, even. De genezingen en wonderverhalen die Matteüs in zijn evangelie vertelt – allerhande genezingen, ook van vijanden, opwekkingen uit de dood, broodvermenigvuldiging – al die wonderen laten zien waar het koninkrijk van God voor staat: voor heelheid, individueel en sociaal, voor vrede, voor brood voor iedereen. Heel maken, asjré, makarios, gelukkig maken, dáár is Jezus mee bezig. Daar spoort hij zij zijn leerlingen toe aan, spoort hij ons toe aan. In het vervolg van de Bergrede zegt hij: jullie zijn het zout der aarde, jullie zij het licht der wereld. Niet: dat zouden jullie moeten zijn, nee, hij spreekt het vertrouwen uit dát wij dat zijn.

De zaligsprekingen zijn net als psalm 1 evenzeer opdracht als belofte. Een opdracht om medewerkers van God te zijn, om de nieuwe aarde waar wij op hopen, zelf te helpen waarmaken, die nieuwe wereld, waar brood genoeg is en water stroomt voor allen.

Bettine Sietsema

Westfriese Ekklesia

1 september 2024